

Farář Toufar zmizel

Deutschlandfunk, 17. února 2016

překlad: Jan Sommerfeldt

Český kněz Josef Toufar měl v roce 1949 způsobit zázrak. Krátce na to byl komunisty zavražděn, což představovalo počátek brutálního pronásledování církve. Dnes je Toufar na cestě stát se národním hrdinou, v jeho osobnosti se odráží nedávná minulost země, od socialismu až vyrovnání se s minulostí – což je pozoruhodné právě proto, že Česko je nejvíce ateistickou zemí Evropy. Moderní legenda o světcích.

Nahrávka stará filmová hudba originální záznam 1

Přes televizní obrazovku běží černobílé záběry z české vesnice; domy s malými předzahrádkami, kovář opravuje oj povozu, hospodyně zahání slepice do stodoly.

Nahrávka vypravěč originální záznam 2 (žena)

Je zimní ráno, jakékoliv zimní ráno. Číhošť je nevelká obec, sta jiných obcí jako ona prožívají klid po splnění úkolů.

Film pochází z roku 1950, a přestože začíná tak prostě, jedná se o komunistický propagandistický film k případu, který dodnes u Čechů probouzí emoce: jde o zázrak, který se měl stát v malém vesnickém kostele, a především o faráře jménem Josef Toufar, jehož Státní bezpečnost během několika týdnů s bestiální brutalitou umučila k smrti.

Nahrávka originální záznam 3

(muž) Kněz Toufar se přiznal. (žena) Přiznal také, že to udělal z nenávisti k lidové demokracii. (muž) Přiznal, že to udělal z rozkazu Vatikánu a biskupů.

Změna atmosféry, nahrávka bohoslužba originální záznam 4

Stejný venkovský kostel v roce 2015, přesně o 65 let později, Opět sem zavítala televize, v celém Česku bude živě vysílána bohoslužba, na kterou přijeli biskupové z celé země – a také mnoho věřících. Farář Toufar bude pohřben, krátce předtím byly jeho ostatky objeveny v hromadném hrobě vedeném Státní bezpečností. Ten, který byl kdysi zneužit ke komunistické propagandě, má být nyní svatořečen

– a celé Česko projevuje svoji účast na jeho osudu. Biskup Jan Vokál při slavnostní bohoslužbě s uložení ostatků:

Nahrávka originální záznam 5

Víme, čeho byl znamením život a smrt pátera Josefa Toufara: především toho, že spravedlivého nezlomí zlo. Že ani to největší bezpráví nedokáže dobrého člověka porazit a zničit. Skutečnost, že páter Josef Toufar, krutě zavražděný totalitní Státní bezpečností, může být dnes, po desetiletích, veřejně a s láskou pohřben ve svém farním kostele, je zároveň velikým stvrzením vítězství našeho národa nad tyranii, která opovrhovala Bohem i člověkem, byla postavena na lži, nesvobodě a násilí.

Číhošť leží zhruba hodinu cesty na východ od Prahy, 300 obyvatel, několik desítek domů a malý farní kostel.

Nahrávka kroky, svazek klíčů, dveře kostela originální záznam 6

Miloš Doležal jde po vydlážděné cestě k těžkým vchodovým dveřím kostela, v ruce drží svazek klíčů. Doležal je autorem biografie faráře Josefa Toufara, v rámci svých více než dvacetiletých rešeršních prací rekonstruoval číhošťský případ minutu po minutě. Miloši Doležalovi je 45 let, má manšestrové sako a kolem krku módní šálu. Vstupuje do kostela, v němž je pouze devět dřevěných lavic a několik starých židlí. Všechno, říká, vypadá téměř stejně jako v onu 3. adventní neděli v roce 1949.

Nahrávka originální záznam 7

Byla to bohoslužba v 11 hodin, farář Toufar stál na kazatelně. Když se jeho kázání již chýlilo ke konci, podíval se na věřící, udělal rukou gesto dolů směrem ke kříži a řekl něco ve smyslu: Náš spasitel je mezi námi. V tu chvíli se kříž pohnul, byl ze dřeva, 40 cm vysoký. Nejprve se pohnul doprava, potom doleva a zase doprava, potom se vychýlil dopředu a zůstal tak stát. Každý si myslel, že spadne, že to z hlediska fyzikálních zákonů není vůbec možné, ale zůstal tak stát. Farář Toufar si toho nevšiml, stál na kazatelně zády k oltáři – ale 19 lidí v kostele to vidělo.

V Číhošti byl pouze jeden telefon, ale přesto se velmi rychle rozkřiklo, co se v tamním kostele stalo. V zástupech do Číhoště proudili věřící z celé diecéze a nakonec i z celé země, až komunisté z toho rozruchu dostali strach. Kříž se pohnul na západ, směrem k třídnímu nepříteli – tak tuto událost interpretovali. Komunisté tehdy byli krátce u vlády. Nebyli si ještě jisti svojí mocí. A farář Toufar se postupně stával více a více nervózní.

Nahrávka originální záznam 8

Postupně mu docházely možné následky této věci. Říkal si: buď zatknou těch 19 svědků – anebo mě. A potom se uklidnil: co by mu dokázali, co by se mu mohlo stát, nemá si přeci co vyčítat. Toufar netušil, že se dostal do politického monstrprocesu.

Když došlo k číhoštskému zázraku, bylo faráři Josefu Toufarovi 48 let. Jeho fotografie dnes visí v předsíni kostela: je na ní vysoký muž v dlouhém kněžském rouchu, krátké vlasy má na spáncích prošedivělé, jeho pohled směřuje takřka nepřítomně směrem do kamery. Dnes vede farnost v Číhošti farář Tomáš Fiala; svým předchůdcem se intenzivně zabýval.

Nahrávka originální záznam 9

Toufar byl prostým knězem. Při bližším pohledu na jeho život zjistíme, že to neměl snadné. Nebyl nadaným studentem, studium dokončil s obtížemi, a přesto si ho Bůh vyvolil. Otec Toufar měl totiž jiné nadání, než na studium. Ti, kteří ho zažili, si vzpomínají, jak byl společenský, nekomplikovaný. Tím se zde zapsal do paměti: vycházel dobře s lidmi, se svými bližními.

Jelikož byl ve své farnosti oblíben a byl nespornou autoritou, nechtěli ho komunisté jednoduše zatknout – báli se, že věřící by se policistům postavili do cesty. A tak krajně brutálním způsobem započala dramatická dohra číhoštského zázraku. Miloš Doležal, autor biografie tohoto vesnického faráře, stojí před farou hned naproti kostelu.

Nahrávka originální záznam 10

Byl večer 28. ledna 1950, byla již tma, v obou spodních oknech se svítilo, protože farář měl ještě návštěvu pracovníků charity. Tu do vesnice přijela dvě auta Státní bezpečnosti, další dvě čekala před obcí. Jedno auto přijelo až k bráně. Dva příslušníci bezpečnosti se zde schovali v tmavém dvoře, dva šli ke vchodovým dveřím. Zaťukali, řekli, že jsou novináři, a trvali na tom, aby jim farář v kostele ukázal, co se stalo. Vzal si tedy kabát, klíč, a když vyšel z domu, popadli ho, stočili mu ruce za záda, zacpali mu ústa a strčili ho do nastartovaného auta. Od té chvíle ho nikdo víckrát neviděl.

Muži odvezli přepadeného faráře do jednoho z nejvíce obávaných vězení v Československu a udolávali ho odpíráním spánku a jídla. Autor životopisu Miloš Doležal:

Nahrávka originální záznam 11

Mysleli si, že při prvním výslechu přizná, že věřící podvedl. Policisté byli ateisty. Nemohli si představit nic jiného, než že někdo s křížkem prováděl lotroviny. Brzy se mělo konat zasedání ústředního výboru,

při němž měla být církev prohlášena za nepřítele, a bylo zde zapotřebí příkladů. Ale farář Toufar nemohl nic říct, neměl, co by přiznal.

Vyslýchali ho denně během několika směn, téměř po celý měsíc, a když to k ničemu nevedlo, spoutali ho a mučili, pořád a pořád, až nakonec zemřel. Tajně ho pohřbili do hromadného hrobu, do všech oficiálních dokumentů napsali falešné jméno, podle kterého neměl tohoto malého vesnického faráře nikdo víckrát najít. Stalo se to 25. února 1950 – a číhošťský případ, na který by Státní bezpečnost nejráději nechala zapomenout, začal tohoto dne žít svým vlastním životem.

Nahrávka otvírání dveří, kroky na dřevěných schodech originální záznam 12

Návštěva Oldřicha Tůmy v Praze. Tento historik je ředitelem Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR. Události kolem faráře Toufara, říká, stály na počátku katastrofického vývoje.

Nahrávka originální záznam 13

Pravděpodobně byl první obětí komunistického režimu, která pocházela z řad církve. V následujících letech pak bylo k trestu smrti odsouzeno a popraveno několik dalších farářů; ale to, co se stalo s Toufarem, bylo zajisté předzvěstí. Takto započaly brutální zásahy státu vůči církvi.

Pronásledování církve v Československu je jednou z nejtemnějších kapitol komunistické minulosti této země – a liší se od sousedních států. Například v Polsku, uvádí historik Tůma, byla víra ve společnosti natolik pevně ukotvena, že si režim proti církvi nemohl dovolit žádné útoky. Národ a církve byly v podstatě v jednotě. Oproti tomu v Československu byl dlouhou dobu v kurzu antiklerikalismus – a sice již od dob Jana Husa.

Nahrávka originální záznam 14

Církevní reformátor Jan Hus je ústředním bodem pro české historické povědomí; jeho hnutí bylo podle obecného mínění potlačeno Habsburky a katolicismem. Po první světové válce se chtěli českoslovenští politici odloučit od Vídně – a tím také od katolicismu. Na tento protikatolický proud mohli komunisté plynule navázat ještě o desítky let později – špatný vztah mezi státem a katolíky byl koneckonců již po dlouhou dobu součástí politického myšlení.

V 50. letech 20. století, krátce po zavraždění faráře Toufara, držitelé moci zasáhli, a sice brutálně a na celém území.

Nahrávka originální záznam 15

Když to jednou začalo, pokračovalo to stále dál: uzavírání klášterů, internace členů řádů. A během krátké doby skončila většina biskupů a arcibiskupů ve vězení nebo přinejmenším v domácím vězení.

Když se v roce 1948 dostali komunisté k moci, neměli zřejmě v plánu zaujmout vůči církvi tak tvrdý kurz, domnívá se historik Oldřich Tůma. Ale již brzy se katolická církev stala jedinou organizací v zemi, která se nedala kontrolovat. Byla totiž závislá na Římu – a nikoliv na ústředním výboru komunistické strany. To se změnilo až s církevním zákonem, jaký mělo jen Československo. Historik Oldřich Tůma:

Nahrávka originální záznam 16

Bez souhlasu státu se nikdo nemohl stát biskupem nebo farářem. To mělo samozřejmě za následek zdlouhavá jednání mezi Vatikánem a Prahou – a dlouho zůstávaly posty biskupů neobsazeny, protože se nenašel nikdo, kdy by byl akceptovatelný pro obě strany.

Úplně zakázat církev nešlo. Koneckonců platila svoboda náboženství. Alespoň na papíře. Na pořádku dne bylo držet církev v úzkých mezích a kontrolovat její zástupce. Pronásledování církve trvalo až do konce režimu, nejhorší však bylo v prvních letech – v době, kdy se vesnický farář Josef Toufar dostal do spárů Státní bezpečnosti. Na něm, uvádí historik Oldřich Tůma, vyzkoušela tajná policie všechny ty metody, které později zdokonalovala.

Nahrávka originální záznam 17

Když už seděl Toufar ve vězení, zapojil se do věci dokonce prezident republiky. Zatelefonoval přímo vyšetřovatelům: „Jak je možné, že se nepřiznal? Bydlí u vás v lázeňském hotelu nebo co?“ Potom při výsleších použili jiné metody, vyšetřovatel byl zřejmě také sadista, jak je dnes známo. Ve skutečnosti nechtěli, aby zemřel, potřebovali ho totiž přeci pro svoji propagandu.

V záběru filmová atmosféra jako u OT 1

Propagandistický film, který vznikl ve vesničce Číhošť a byl promítán v celé zemi, měl prokázat, že zázrak kolem Josefa Toufara žádným zázrakem nebyl. Kříž, který se naklání? To nebylo nic jiného než farářova inscenace. Miloš Doležal se sarkasticky směje, když na to pomyslí. Autor Toufarovi biografie stojí v číhošťském kostele a ukazuje na oltář.

Nahrávka originální záznam 18

Státní bezpečnost poslala do kostela své technické oddělení, přijíždělo vždy v noci a snažilo se zkonstruovat mechanismus. Jejich teorie vycházela z toho, že Toufar z kazatelny pohyboval křížem pomocí systému z drátků, gumových koleček a pérek. Tento systém zde chtěli zrekonstruovat jako

důkaz, narazili však na dva problémy. Zaprvé: v tomto malém kostelíku každý z jakéhokoliv místa viděl, co na stěnu instalovali. A zadruhé: nefungovalo to. Pracovali na tom dvě noci a nebyli úspěšní.

Tento nezdar však Státní bezpečnosti nezabránil v natočení propagandistického filmu – v době, kdy byl Josef Toufar již dávno mrtvý.

Nahrávka originální záznam 19 (muž)

Květinami skryl primitivní mechanismus. A zatímco levou rukou dělal gesta, pravou tahal za drát.

Ve filmu protagonisté svůj komentář hystericky vystupňují do celosvětového spiknutí, které mělo vycházet z Číhoště. Ze záběrů je již v roce 1950 zřejmá neúprosná nenávist, kterou režim v následujících letech rozséval.

Nahrávka originální záznam 20

(žena) Jaké jsou však nitky v pozadí, prostému oku neviditelné? (pauza, potom opět žena) V malé Číhošti se pohne kříž, (muž) a jdeme-li po stopě této jarmareční komedie, najdeme nakonec špinavou a ničeho se neštítící ruku imperialistů a jejich náhončího Vatikánu.

Nahrávka církevní píseň, atmosféra bohoslužby originální záznam 21

Farnost v Číhošti je dodnes vysloveně živá, zcela oproti českému trendu. Do malého kostela o nedělích pravidelně přijíždějí autobusy poutníci, aby se zde zúčastnili bohoslužeb. Dnes je to farář Tomáš Fiala, kdo celebruje mši.

Nahrávka originální záznam 22

Je pro mě velkou ctí sloužit v místě, kde se projevilo Boží působení na náš život. Je obtížné, vysvětlit si tehdejší události, ale každý zde může pocítit Boží požehnání a jeho přítomnost.

Atmosféra bohoslužby v pozadí (jako originální záznam 21)

Josef Toufar, vesnický farář, se v Česku stal synonymem hrůz totalitního režimu – a to v ateistické zemi, kde většina nahlíží na církve kritickým okem. I církvi vzdálení historici vyslovují jméno tohoto duchovního jedním dechem s jinými prominentními oběťmi a účastníky odboje. Byl to zejména Miloš Doležal, autor Toufarovy biografie, který tento případ opět dostal do veřejného povědomí – při svých rešerších stále více narážel na archivní materiály, které byly považovány za ztracené a z nichž byla ve všech detailech patrná brutalita Státní bezpečnosti. Byl to také on, kdo nakonec našel místo, kde byl farář pod falešným jménem tajně pohřben. Ale že jeho práce přitáhne tak široké okruhy veřejnosti?

Nahrávka originální záznam 23

Sám jsem tímto fenoménem překvapen: Josef Toufar se v minulých letech stal ikonou, zástupcem tisíců osob zavražděných a utlačovaných komunistickým režimem. Tento případ zastírá závoj tajemství. Dotýkáme se zde něčeho mystického, něčeho, co není přístupné pro náš rozum. A senzitivní lidé to vnímají velmi silně.

Proces svatořečení byl již zahájen. Josef Toufar, vytrvalý vesnický farář, má být uctěn jako mučedník. Případem se nyní zabývá komise – jak to ukládá církevní právo. A číhošťský zázrak, ono naklánění kříže? Co za tím vězí – a proč to v zaplněném kostele neviděli všichni věřící? Miloš Doležal si to vysvětluje tím, že 40 centimetrů vysoký kříž byl jednoduše nenápadný a většina se stejně dívala na faráře a nikoliv na oltář.

Nahrávka originální záznam 24

Mluvil jsem s několika svědky, a samozřejmě jsem se také ptal: Proč jste nic neřekli, proč jste na to neupozornili ty, co seděli vedle vás? Většina z nich to vnímala jako osobní znamení určené pro ně samotné a nechlubili se tím. Nebo si mysleli, že měli halucinace, to mně také někdo říkal. Teprve další den, v pondělí, přišel k Josefu Toufarovi místní kovář a byl zcela rozrušený: Pane faráři, víte to? Při Vašem kázání se křížek hýbal! Farář ho chtěl uklidnit, protože kovář začal plakat: Moje žena to také viděla, i můj syn a moje dcera. Toufar tomu nepřikládal velkou váhu, ale krátce na to ho oslovil někdo jiný.

Farář, který si nevšimne zázraku ve vlastním kostele – to je na číhošťském případu kuriozitou.

Historik Oldřich Tůma z pražské Akademie věd, když na to pomyslí, kroutí hlavou.

Nahrávka originální záznam 25

Očekával jsem, že ti, co zkoumají případ Josefa Toufara, zjistí, jak to s tím zázrakem bylo. Ale dodnes neexistuje žádné vysvětlení. Osobně nejsem katolík; možná to byla masová sugesce, ke které tam došlo, to mohou posoudit jen psychologové. Ale že by si transcendentální moc vybrala právě toto odlehlé místo Číhošť, aby ukázala, že není srozuměna s politikou – to si jednoduše nedokážu vysvětlit.

A tak i po více než sedmi desetiletích nadále zůstává číhošťský zázrak, kterým započala jedna z nejtemnějších kapitol Československa, záhadou.

---Konec---